

УДК 726.3 (477.4)

Михайло Хохонь

*Кандидат архітектури, асистент кафедри архітектури та реставрації,
Національний університет «Львівська політехніка», Львів
mykhailo.p.khokhon@lpnu.ua
orcid: 0000-0003-4895-0817*

ОБОРОННІ СПОРУДИ МОНАСТИРІВ ОО. БЕРНАРДИНІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У XVII–XVIII СТОЛІТТЯХ

© Хохонь М., 2020

<https://doi.org/10.23939/sa2020.02.212>

У статті на основі камеральних та натурних досліджень проведено аналіз ландшафтного та містобудівного розташування монастирів оо. Бернардинів, розкрито раніше невідомі факти про існування та функціонування окремих монастирських фортифікаційних елементів, визначено особливості оборонних споруд ордену.

Ключові слова: оборонні споруди, монастир, оо Бернардинів, Західна Україна.

Постановка проблеми

Надійні оборонні споруди у XVII–XVIII на теренах Західної України були запорукою стабільного функціонування замку, міста чи монастиря. Монастирські комплекси активно домінували у просторі населених пунктів чи ландшафту. Обителі оо. Бернардинів стали з найчисленніших осередків серед орденів західного обряду на території дослідження та, в силу різних чинників, відігравали активну оборонну роль у системі захисту міст та навколишніх теренів. Оборонні споруди, окрім захисту, визначали територію об'єкту. Унаслідок позбавлення первісної сакральної функції у совітський період, монастирі, як і залишки оборонних споруд, зазнали активного непритаманного перепрофілювання (в'язниці, склади) та, як наслідок, руйнування. Сьогодні при розробці генеральних, історико-архітектурних опорних планів, проектів реставрації актуальним виникає питання визначення історичних меж об'єктів та первісної архітектурно-композиційної цілісності монастирських комплексів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Монастирі оо. Бернардинів досліджували українські та, активно, польські науковці. Серед українських варто відзначити праці Володимира Вуйцика, у його вагомому історико-архітектурному дослідженні монастиря у Львові. Також монастирі досліджували О. Бойко, І. Сьомочкін. Монастирі західною обряду є сферою зацікавлення польських науковців А. Бетлея, М. Курзея, Е. Квецінської. Наукові дослідження звертають свою увагу здебільшого на сакральні елементи комплексів з описом історичних та архітектурних аспектів пам'яток. Оборонні споруди оглянуті частково або не згадані взагалі.

Мета статті

Зібрати, систематизувати та виявити нові факти функціонування та історії формування оборонних споруд монастирів оо. Бернардинів на теренах Західної України. Визначити розташування, габарити та архітектурно-планувальні особливості оборонних споруд монастирів.

Виклад основного матеріалу

Чернецтво на теренах Західної України відоме з часів Київської Русі, з прийняттям християнства. Варто зазначити, що переважну більшість складали монастирі зі східним обрядом, про що йдеться у літописах того часу. Активна політика експансії руських земель Польським королівством і Великим князівством Литовським, кардинально змінює церковно-політичну ситуацію на території українських земель у другій половині XIV ст. Послаблення матеріального і політичного становища церкви на українських землях, спричинене церковною та політичною кризою у Візантійській імперії, сприяло поширенню латинських монастирів. У дослідженому періоді можна виділити близько 50 оборонних комплексів Західного обряду різних орденів (рис. 1), з розташуванням у чи за межами середмістя. Монастирі ордену отців Бернардинів є одними з найпоширеніших – 9 об'єктів – у Бережанах, Гусятині, Дубно, Збаражі, Ізяславі, Львові, Лешневі, Сокалі та Христинополі (рис. 2). Орден Бернардинів є відгалуженням від францисканського чину, яке сформувалося ще у XII столітті. На території Речі Посполитої та теренах Західної України орден Бернардинів з'явився у середині XV століття.

Чинник містобудівного впливу був один з найвагоміших у формуванні оборони монастирських комплексів (посилання на статтю). Серед обраних об'єктів дослідження у середмісті розташовувалось 7 монастирів: у Гусятині, Христинополі, Львові, Збаражі, Бережанах, Дубні, Лешневі. Бернардинські монастирі у Сокалі та Ізяславі розташовувались за межами середмістя, оборонялись тільки власними оборонними спорудами.

Монастир Бернардинців у Гусятині був сформований на початку XVII ст. Територія комплексу мала регулярне розпланування та займала місце на терасі схилу, примикаючи до південно-західного кута середмістя, неподалік барбакану. Монастир був оточений оборонними стінами та сполучений з муром середмістя. Територія монастиря у формі неправильного паралелограма, наріжних елементів не виявлено. Довжина західного флангу муру довкола монастиря 275 м, північного – 175 м, східного – 220 м, південного – 145 м. Додаткову природну оборону забезпечувала р. Збруч. У середині XVII ст. зруйнований і впродовж 1690–1723 відбудова ний за кошти Адама Єроніма Сенявського (Kwiecińska E., 2016). На кадастровій карті 1827 року зафіксовано муровану огорожу комплексу, храм та розрізнені корпуси монастиря (Gesher Galicia, 2015).

Рис. 1. Схема розташування оборонних монастирів західного обряду на території Західної України (51 об.)

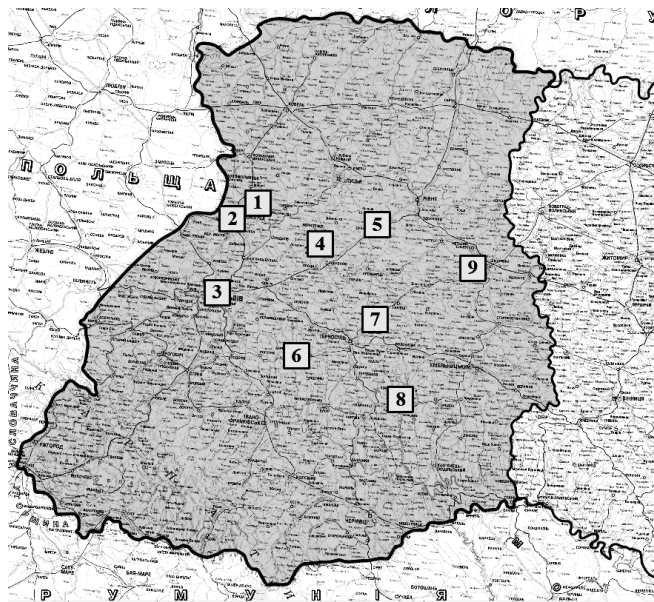

Рис. 2. Схема розташування оборонних монастирів оо. Бернардинів на території Західної України:
1 – Сокаль, 2 – Христинопіль; 3 – Львів; 4 – Лешнів;
5 – Дубно; 6 – Бережани; 7 – Збараж; 8 – Гусятин;
9 – Ізяслав

Монастир оо. Бернардинів у Христинополі починає розбудовуватися у кінці XVII ст. У 1692 році Фелікс Казимир Потоцький починає розбудовувати на території Нового двору місто, назване на честь його дружини Христини Любомирської Христинополем. Потоцький не встиг повністю реалізувати задуманий просторовий образ міста, оскільки 15 травня 1702 року він помирає і його ховають у костелі оо. Бернардинів, фундатором якого він був у 1695 році (спочатку це була дерев'яна споруда з мурованою криптою). В 1702 році Христинополем почав керувати син Фелікса Казимира Потоцького Йозеф (Czernecki J., 1939). Власне він продовжив і завершив будівництво мурованого костелу у 1703 р. та з часом й монастирського корпусу. Помер він у 1723 р. і також похований у криптах костелу. Біля монастиря оо. Бернардинів в північній стороні середмістя була брама з мостом. Монастир повстав на пагорбі біля кута середмістя.

Монастир оо. Бернардинів у Львові (рис. 3) є однією з найяскравіших пам'яток архітектури ренесансу міста. За типологічними ознаками комплекс розташований у низовині, біля головної дороги та блокується до рогу мурів середмістя, має складну конфігурацію ліній оборони – міські фортифікації та розвинені власні оборонні споруди. Місце для побудови монастиря було обрано на Галицькому передмісті, поміж Галицькою брамою та Королівською баштою. Мурований монастир спорудили на місці фахверкової бернардинської обителі. 16 вересня 1600 року закладено і посвячено наріжний камінь під нову святиню (Вуйчик В. С., 2012). Обороні укріплення складались з двох флангів. Південно-східний (приб. дов. 200 м) брав свій початок від Королівської башти та прямував на південний захід до Бернардинської бастеї. Посередині флангу була влаштована Глинська брама. До куртини флангу, зі внутрішнього двору поміж королівською бастеєю та брамою, примикали господарські приміщення. Натурні обстеження виявили, що куртина складається з двох умовних частин: нижньої мурованої з каменю та верхньої з цегли. Бійниці влаштовано тільки у верхньому ярусі оборонної стіни. Підвищене склепіння бійниць дозволяло виводити гази після пострілу з мушкетів чи стрільниць. Правдоподібно, південно-західний фланг (приб. дов. 165 м) не був реалізований у вигляді прямої лінії, як зазначається на плані монастиря 1622 р. На проекті Яна Беренса 1674 р зафіксований злам куртини та браму з невеликим равеліном, ближче до лінії укріплень міста. Згідно з пропозиціями Яна Беренса, весь комплекс оточувався мокрим ровом та земляними шанцями, що повторювали геометрію оборонних мурів монастиря. Наріжником південно-східного та південно-західного флангів була Бернардинська бастея, конфігурація плану якої зафіксована на багатьох картографічних матеріалах. Збережена також її ілюстрація, виконана Жаном Вейнінгом у 1795 р. Прямокутна у плані, мурована з каменю та цегли без дахового накриття. Фланги бастеї сягали 10–11 м, а фаси – близько 20 м. Згідно плану 1622 року у флангах першого ярусу влаштовано по дві гарматні бійниці для прострілу куртин монастиря. Загалом споруда складалась з трьох ярусів. На другому рівні, згідно літографії Жана Венінга, у фасах влаштовано по три бійниці. Правдоподібно, вони були призначені для гарматного захисту передпілля. Стіни другого та третього ярусу розділяв бруствер. На третьому рівні влаштовано у кожному фасі по п'ять бійниць для мушкетів та стрільниць. На сьогодні залишків бастеї у наземному рівні не збережено.

Монастир Бернардинів у Лешневі (рис. 4) розташований у північній частині середмістя, на рівнинній території, у куті біля брами. Розбудований впродовж 1629–1697 рр. (Leszniow, 1884). Монастир фундований белзьким каштеляном, власником Лешнева, Мацеєм Лешньовським. Первісно костел був мурований, а келії – дерев'яними. Фундатор зобов'язав своїх нащадків збудувати монастир оборонного типу та наповнити його необхідною зброєю через часті набіги татар. У 1648 році, в результаті національно визвольної боротьби, монастир було пограбовано і спалено (Kurzej M., 2006). Відбудова вже мурованих споруд тривала до 1697 року (Chadam A., 1985). При натурному обстеженні виявлено бійниці у верхньому ярусі костелу монастиря з півночі, що давало змогу додатково обороняти Північну браму середмістя (Хохонь М. П., 2018). Довжина західного флангу муру довкола монастиря становить 110 м, північного – 185 м, східного – 102 м, південного – 207 м.

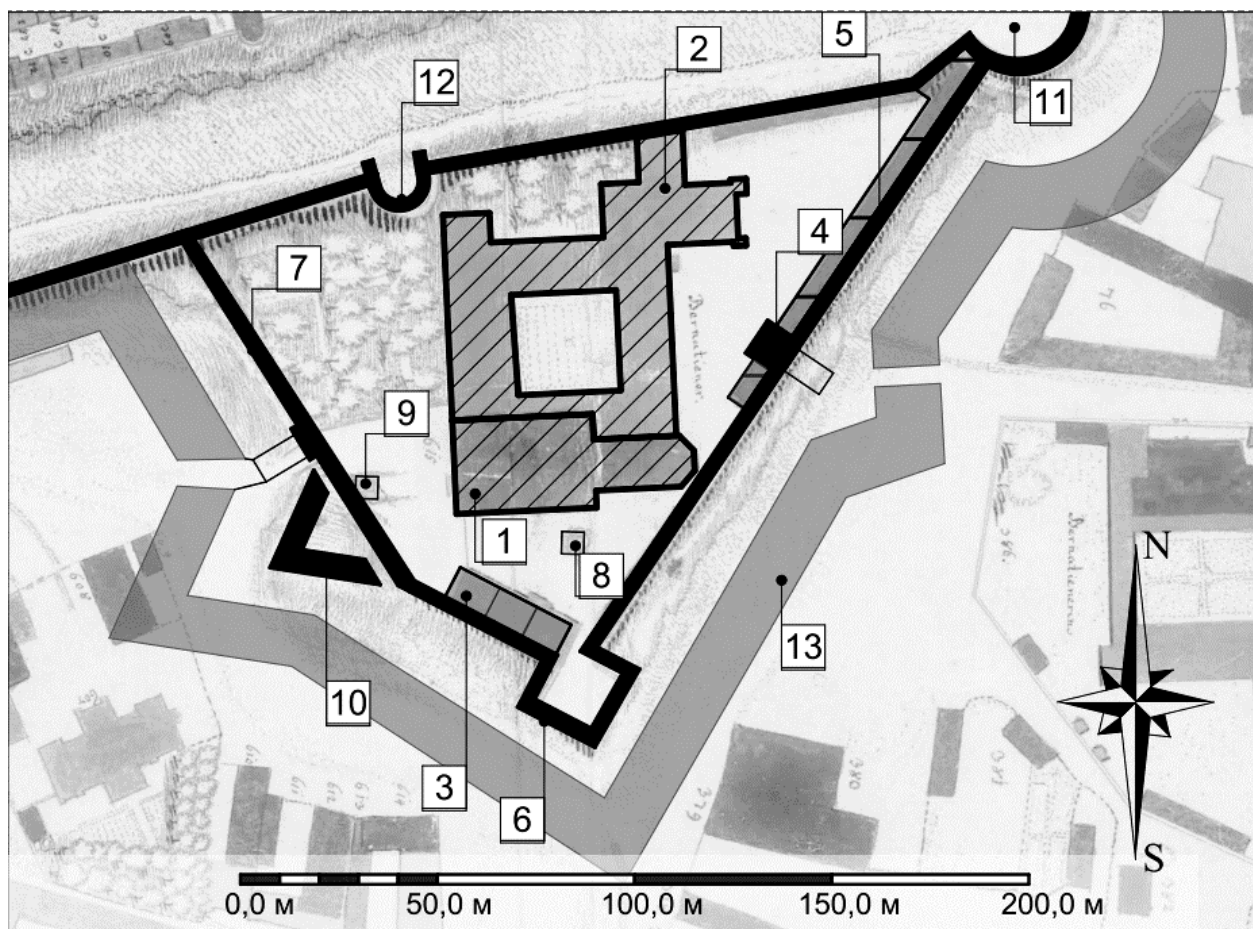

Рис. 3. Реконструкція оборонних споруд монастиря оо. Бернардинів у Львові на карті Губера 1777 року: 1 – Костел; 2 – Келії; 3 – Дзвіниця; 4 – Глинська брама; 5 – Збережена куртина південно-східного флангу оборонного муру монастиря; 6 – Бернардинська бастея; 7 – Втрачений південно-західний фланг оборонного муру монастиря; 8 – Криниця; 9 – Колона; 10 – Равелін; 11 – Королівська Бастея; 12 – Бастея Струмилова; 13 – Гіпотетичний нарис земляного валу

Монастир Бернардинців у Збаражі розташований у південній частині середмістя біля брами. Розбудований впродовж XVII – середини XVIII ст. На карті фон Міга зафіксовано муровану огорожу довкола території комплексу. На кадастровій карті 1830 року фортифікації монастиря відсутні. Храм та монастирський корпус сполучені. В середині монастиря є закрите подвір'я. З півдня та заходу монастир був огорожений ставом. Довжина західного флангу муру довкола монастиря 106 м, північного – 200 м, східного – 117 м, південного – 198 м.

Монастир Бернардинів у Бережанах розбудований протягом XVII століття. Розташований на пагорбі в північно-західній частині середмістя. Монастир оборонявся тільки за допомогою міських оборонних споруд – мурованих стін з бійницями, ровів та бастіону, що боронили місто (Rybchynskyi O. V. and Khokhon M. P., 2017a).

Монастир Бернардинів у Дубно розташований поруч з Луцькою брамою у західній частині середмістя на терасі схилу. Мав просту систему оборони – захист вівся тільки оборонними спорудами міста – мурами, валами та ровами. Розбудований протягом першої половини XVII ст. На карті початку XIX століття храм та монастир є об'єднаними. Територія комплексу оточена мурованою стіною. З півночі додатковою обороною була низинна заболочена місцевість (Rybchynskyi O. V. and Khokhon M. P., 2017b).

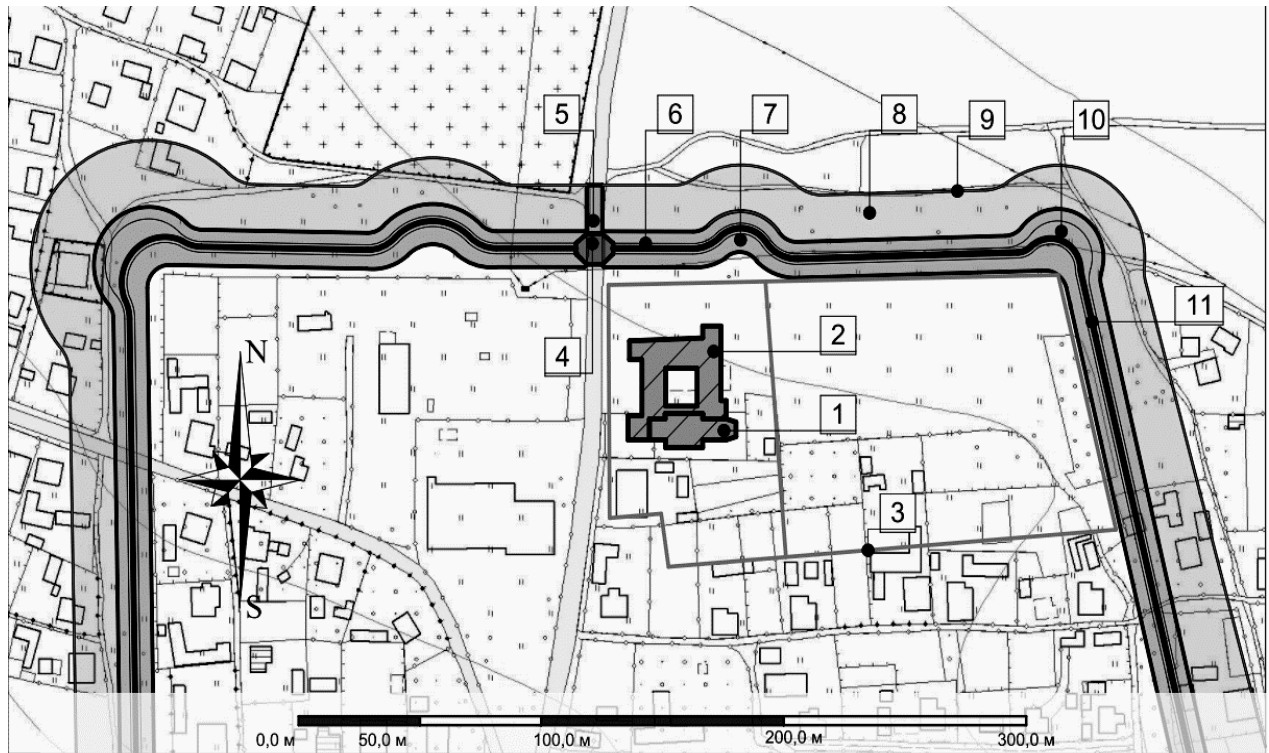

Рис. 4. Реконструкція оборонних споруд монастиря оо. Бернардинів у Лешиневі на топографічній зйомці 2016 р.: 1 – Костел; 2 – Келії; 3 – Клаузура; 4 – В'їзна брама міста; 5 – Міст; 6 – Вал; 7 – Рондель; 8 – Фоса; 9 – Лінія гласісу; 10 – Наріжна рондель; 11 – Частокіл

Територія монастиря у результаті вписування у кут середмістя набула трапецієвидної форми, була протяжною із заходу на схід з габаритами приблизно 150' 110 м.

Монастир оо. Бернардинів у Ізяславі було зведено у період 1606–1610 років за проектом архітектора Якуба Мадлайна (Tokarzewski M., 1913). Обитель розташовано на схід від середмістя на високому пагорбі, на лівому березі річки Горинь. Монастир складався з костелу, келій, господарських споруд, мурів, чотирьох башт, західної і північної брам та дзвіниці. Мур сягав висоти шести метрів з бійницями для гармат та з другим бойовим рядом для мушкетів. Споруди монастиря зазнали руйнувань під час Національно визвольної боротьби під проводом Б. Хмельницького. З проведеного аналізу картографічних матеріалів помітно, що монастир складався з двох частин: первісного ядра з костелом, келіями, оточеними оборонними спорудами; та пізнішої, ймовірно, доданої в результаті відновлювальних робіт території у 1727 році зі сходу та півночі (Жариков Н. Л., 1986). Довжина західного флангу оборонного муру первісного ядра 165 м, північного – 170 м, східного – 145 м, південного – 172 м.

Бернардинський монастир у Сокалі (рис. 5) був заснований у 1599 році на лівому березі, незважаючи на те, що саме нове місто, після нападу татар, локоване у 1524 році на правому, вищому, березі. Завдячуючи підтвердженню фундації королем Зигмундом III, будівництво монастиря розпочалось у 1604 р. Проект розробляв невідомий надвірний архітектор сandomirського воєводи Юрія Мнішки та отець Бернард Авелідіс, який також курував будівництвом бернардинського монастиря у Львові (Бойко О., Семенюк А., 2012). Оскільки місце для будівництва було обране болотисте, для зміцнення фундаменту доводилося у глибокі рови забивати вільхові палі, засипати їх шлаком та негашеним вапном і заливати олією. Будівництво тривало 15 років.

У монастирі знаходилась широковідома Сокальська Чудотворна Ікона, коронація якої відбулась 8 вересня 1724 року, а у 1732 року були укріплені монастирські мурі, зокрема піднята їх висота. Найбільш ймовірно, у той час, збудовано другу лінію оборони комплексу.

За типологічною системою монастир розташований поза міськими мурами, біля локальної дороги і є низинним монастирем (Rybchynskyi O. V. and Khokhon M. P., 2016). Оборонні укріплення, як і сам монастир є мало дослідженні, оскільки на цей момент у монастирі законсервовано в'язницю суворого режиму № 47, в'язнів у ній немає. Окрім того, впродовж своєї історії монастир зазнавав великих руйнувань від пожеж та війн, що спричинило зміну характерного початкового вигляду.

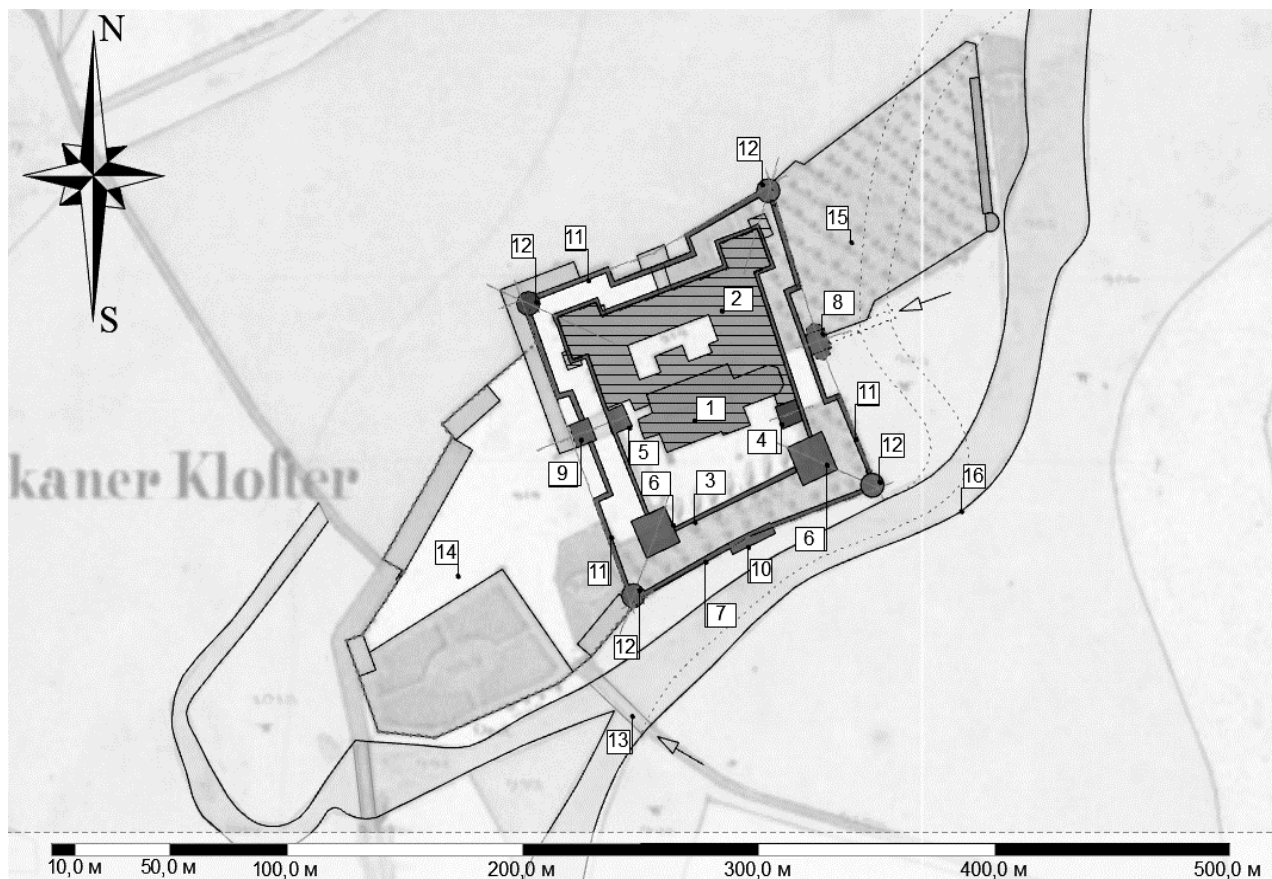

Рис. 5. Бернардинський монастир у Сокалі на кадастровій карті 1851 р.:

- 1 – Костел; 2 – Келії; 3 – Куртина першої оборонної лінії; 4 – Східна брама першої ОЛ;
 5 – Західна брама першої ОЛ; 6 – Південні башти першої ОЛ; 7 – Куртина другої ОЛ;
 8 – Східна брама другої ОЛ; 9 – Західна брама другої ОЛ; 10 – Дзвіниця; 11 – Bastiони другої ОЛ;
 12 – Наріжні башти bastiонів; 13 – Міст; 14 – Західне підгороддя; 15 – Східне підгороддя; 16 – Потік

Згідно карти Фрідріха фон Міга 1772 р. монастир оточувався двома струмками та заболоченою територією, які слугували основним природнім захистом. Монастир складався з костелу та келій, що прилягали до храму з півночі, господарських споруд та двох ліній оборони. Перша лінія мала регулярний абрис муру з баштами на кутах і брамами зі сходу та заходу. Костел розташовувався по центру дитинця. Чернечі келії примикали до костелу з півночі та до оборонного муру – з півдня, утворюючи атріум. Максимальні розміри першої лінії становили 104' 93 м. Друга лінія оборони оточувала монастир високим оборонним муром з бійницями та мерлонами. Мала регулярне розпланування. Максимальні розміри другої лінії становили 140' 120 м. Кути сформовані з bastiонним абрисом, наріжники яких завершувались двоюрусними баштами, круглими у плані, з купольним накриттям. Східний фланг був споряджений додатковими кавальєрами, оскільки у ньому по центру була влаштована в'їзна брама від р. Буг. Брама складалась з основної споруди, прямокутної у плані, та двох додаткових башт,

прибудованих симетрично з півночі та півдня. Другу оборонну лінію доповнював наповнений водою рів. В'їзд проводився по дерев'яному мості. Відомості про західні брами першої і другої ліній не віднайдені, ймовірно, вони споруджувались на зразок східних. Окрім того, приблизно в кін. XVII ст. від заходу до монастиря було доєднано територію, яка була оточена муром. У мурі поблизу південно-західної башти другої оборонної лінії влаштовано Південну браму баштового типу.

Висновки

У результаті опрацювання дев'ятох монастирів ордену Бернардинів, та систематизації фактів історії обителів виявлено, що оборонна архітектура ордену яскраво прослідковується у спорудженні власних оборонних споруд. Визначено розташування відносно містобудівельного чинника, конфігурацію та габарити оборонних ліній об'єктів. Бернардинам належали одні з найпотужніших оборонних обителів на території Західної України: у Сокалі, Ізяславі, Львові. Монастирі цього ордену тяжіли до розташування у середмістях. Три з них, а саме у Бережанах, Дубно, Лешневі розташовувались у кутах середмістя біля брам. Окремим типом варто вважати монастирі у Львові, Гусятині та Христинополі, що блокувались до рогу мурів середмістя ззовні. У Збаражі монастир розташовувався посередині лінії оборони біля брамки та мав власні мурі. На цьому етапі дослідженням виявлено один оборонний монастирський костел – у Лешневі. Монастирі ж Дубно і Бережан оборонялися потужними фортифікаціями міста. Варто окремо виділити оборонні споруди монастирів у Львові та Сокалі. У Львові, через статусність міста і відповідальність, монастир зобов'язувався до активної оборони, що і пояснює наявність трьохярусної бастей, потужного муру з бійничним рядом та рavelіну на в'їзді. У Сокалі монастир був форпостом території та потужним центром паломництва, а відповідно, економічно забезпеченим. Виявлено, що комплекси оо. Бернардинів використовували переважно новіші форми захисту – бастей, бастіони та вали.

Бібліографія

- Chadam A. 1985. "Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych", у Wyczawski. H. E. (Ed.). *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych: dzieło zbiorowe*. Kalwaria Zebrzydowska. Cieszyn. S. 172–175.
- Czernecki J. 1939. *Mały krol na Rusi i jego stolica Krystynopol*, kzięgarnia J.Czerneckiego. Krakow.
- Gesher Galicia 2015. "Husiatyn Cadastral Map 1827/1862". The Gesher Galicia Map Room. Доступно: <https://maps.geshergalicia.org/cadastral/husiatyn-gusyatin-husyatin-1862/>.
- Kurzej M. 2006, "Kościół Bernardynów w Leszniowie – nieznane dzieło Jana Wolffa" / Betlej A., Krasny P. (Eds.). *Sztuka kresów wschodnich*. Impuls. Kraków. S. 23–40.
- Kwiecińska E. 2016. "Husiatyn", in Jakubowski M., Sas M., Walczyna F. (Eds.). *Miasta wielu religii: Topografia sakralna ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*, I. Alnus. Warszawa. S. 63–67.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (1884). "Leszniow". Druk "Wiek". Warszawa. S. 176.
- Rybchynskiy, O.V. and Khokhon, M.P. 2016, "Seventeenth and Eighteenth century fortified monasteries in Ukraine's Western region in the context of their historical development", *ПАЭНМА. Journal of Visual Semiotics.*, Vol. 8. No. 2, pp. 8–23.
- Rybchynskiy O. V., Khokhon M. P. 2017a. "Defensive buildings of monastery complexes located within the town areas of historical cities in Western Ukraine". *Space & FORM*. No. 31. P. 275–292.
- Rybchynskiy O. V. and Khokhon M. P. 2017b. "The Western Ukraine downtown monastery complexes in 17–18 centuries. The principles of the defenses formation". *Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications*. No. 9. P. 240–247.
- Tokarzewski M. 1913. *Z kronik zakonnych kościoł a klasztoru oo. Berardynow w Zaslawiu na Wolyniu*. Warszawa S. 1–10.

Бойко О. і Семенюк А. 2012. “Монастир отців Бернардинів у Сокалі: історія та архітектура”. *Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій. Збірник наукових праць за результатами 4-ої Міжнародної конференції молодих науковців. Кафедра реставрації та реконструкції архітектурних комплексів*. № 4. С. 133–140.

Вуйцик В. С. 2012. *Володимир Вуйцик. Leopoldina I: Бернардинський монастир у Львові*. № 1. Львів : ВНТЛ-Класика.

Жариков Н. Л. 1986. *Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: (иллюстрированный справочник-каталог) в четырех томах*. Київ : Будівельник.

Хохонь М. П. 2018. “Оборонний монастир оо. Бернардинів у Лешневі”. *Тези доповідей молодіжної секції Комісії архітектури та містобудування підготовані до участі в XXVIII Науковій сесії*. Львів. 28–29 березня 2018. Львів : ПП “Ошипок М. М.”. С. 70–72.

References

Chadam A. 1985. “Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych”. Wyczawski. H. E. (Ed.). *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych: dzieło zbiorowe*, Kalwaria Zebrzydowska. Cieszyn. S. 172–175.

Czernecki J. 1939. *Maly krol na Rusi i jego stolica Krystynopol*. Kziegarnia J.Czerneckiego. Krakow.

Gesher Galicia. 2015. “Husiatyn Cadastral Map 1827/1862”. The Gesher Galicia Map Room. Доступно: <https://maps.geshergalicia.org/cadastral/husiatyn-gusiatin-husiatin-1862/>.

Kurzej M. 2006. “Kościół Bernardynów w Leszniowie – nieznane dzieło Jana Wolffa”. Betlej, A., Krasny, P. (Eds.). *Sztuka kresów wschodnich*. Impuls. Kraków. S. 23–40.

Kwiecińska, E. 2016. “Husiatyn”, in Jakubowski M., Sas, M., Walczyna, F. (Eds.). *Miasta wielu religii: Topografia sakralna ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*. I. Alnus. Warszawa. S. 63–67.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (1884). “Leszniow”. Druk “Wieku”, Warszawa. S. 176.

Rybachynskyi O. V., Khokhon M. P. 2016. “Seventeenth and Eighteenth century fortified monasteries in Ukraine’s Western region in the context of their historical development”. *ІПАЭНМА. Journal of Visual Semiotics*. Vol. 8. No. 2. P. 8–23.

Rybachynskyi O.V., Khokhon M. P. 2017a. “Defensive buildings of monastery complexes located within the town areas of historical cities in Western Ukraine”. *Space & FORM*. No. 31. P. 275–292.

Rybachynskyi O. V., Khokhon M. P. 2017b. “The Western Ukraine downtown monastery complexes in 17–18 centuries. The principles of the defenses formation”. *Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications*. No. 9, P. 240–247.

Tokarzewski, M. 1913. *Z kronik zakonnych kościoł a klasztoru оо. Berardynow w Zaslaviu na Wołyniu*. Warszawa. S. 1–10.

Boyko O. i Semenyuk A. 2012. “Bernardine monastery in Sokal: history and architecture”. *Problems of research, preservation and restoration of historical fortifications. Collection of scientific works based on the results of the 4th International Conference of Young Scientist /Kafedra restavratsiyi ta rekonstruktsiyi arkhitekturnykh kompleksiv*. No. 4. S. 133–140.

Vuytsyk V. S. 2012 *Volodymyr Vuytsyk. Leopoldina I: Bernardine Monastery in Lviv*. № 1. VNTL-Klasyka. L'viv.

Zharikov N. L. 1986. *Monuments of urban planning and architecture of the Ukrainian SSR: (illustrated directory-catalog) in four volumes*. Budivel'nik. Kyiv.

Khokhon' M. P. 2018. “Defense Bernardine monastery in Leshniv”. *Abstracts of the youth section of Architecture and Urban Planning Commission prepared to participate in the XXVIII Scientific session*. L'viv. 28–29 bereznya 2018. PP “Oshchypok M. M.”. L'viv. S. 70–72.

Mykhailo Khokhon

*Ph.D. in Architecture, Assistant Professor Department of architecture and restoration,
Lviv Polytechnic National University, Lviv
e-mail: mykhailo.p.khokhon@lpnu.ua
orcid: 0000-0003-4895-0817*

DEFENSE BUILDINGS OF BERNARDIN'S ORDER MONASTERIES OF WESTERN UKRAINE IN XVII–XVIII CENTURIES

© Khokhon M. 2020

Reliable fortifications were the key to the stable functioning of the castle, city or monastery on the territory of Western Ukraine in the XVII–XVIII centuries.

Monastic complexes dominated actively in the space of settlements or landscape. Bernardin Order monasteries were one of the most numerous among the orders of the Western rite. Nowadays there often arises the question of determining the historical boundaries of objects and the original architectural and compositional integrity of monastic complexes during the development of urban planning documentation and restoration projects.

Bernardin Order monasteries were actively studied by Ukrainian and Polish scientists, such as V. Vuytsyk, O. Boyko, I. Somochkin, A. Bethley, M. Kurzey, E. Kvetsinska. Research focuses mostly on the sacred elements of the complexes and describes the historical and architectural aspects of the monuments. The fortifications were partially inspected or not mentioned at all.

The purpose of the article is to collect, systematize and reveal new facts of functioning and formation history of the defensive structures of Bernardine Order monasteries in Western Ukraine. Also the the purpose is to determine the location, dimensions, architectural and planning features of the fortifications of monasteries.

In the studied period, we can identify about 50 defense complexes of various orders of the Western Rite, located in or outside the downtown.

Bernardine Order monasteries are among the most common and are represented in in Berezhany, Husiatyn, Dubno, Zbarazh, Izyaslav, Lviv, Leshniv, Sokal and Khrystynopil. The Order of Bernardines is a branch of the Franciscan order, which was formed in the XII century. The Order of Bernardines appeared in the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth and Western Ukraine in the middle of the 15th century.

As a result of the study of nine monasteries of the Bernardine Order, it was found that the architecture of the Order is clearly traced in the construction of its own fortifications. The article identifies the influence of the urban planning factor on the configuration and dimensions of the defense lines of objects. The Bernardines owned some of the most powerful defensive monasteries in Western Ukraine: in Sokal, Izyaslav and Lviv. The monasteries of this order were mostly located in downtown. Three of them, namely in Berezhany, Dubno, Leshniv, were located in the corners of downtown near the gates. The monasteries in Lviv, Husiatyn and Khrystynopil, which were blocked to the corner of the city defensive walls from the outside allocated to a separate type. Monastery in Zbarazh was located in the middle of the defense line near the gate and had its own defense walls. At this stage, the study revealed one defensive monastery church – in Leshnev. The monasteries in Dubno and Brzezany were defended by powerful city fortifications. The fortifications of the monasteries in Lviv and Sokal should be singled out. The monastery in Lviv, due to the status of the city and responsibility, was committed to active defense, which explains the presence of a three-tiered tower, strong walls with a loophole and a ravelin at the entrance. The monastery in Sokal was an outpost of the territory and a powerful center of pilgrimage that resulted into its economical wealth.

It was found that the Bernardine complexes used mostly newer forms of protection – bastions and ramparts.

Key words: fortifications, monastery, Bernardine order, Western Ukraine.